

UDK:316.334.52:35.07

Dilovar NEGMATOVA,

PhD, Samarqand davlat universiteti, Samarqand, O'zbekiston

E-mail: dilovarnegmatova26@gmail.com, <https://ORCID.org/0009-0007-5161-6381>

NamDU professori v.b. M.Sodirjonov taqrizi asosida

YANGI O'ZBEKISTONDA MAHALLABAY ISHLASH TIZIMI: IJTIMOY BOSHQARUVNING YANGI MODEL SIFATIDA

Annotatsiya

Ushbu maqolada Yangi O'zbekistonda joriy etilgan mahallabay ishlash tizimining ijtimoiy boshqaruvdagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda mazkur tizimning institutsional asoslari, mahalla darajasida davlat organlari va jamoatchilik o'rtasidagi hamkorlik mexanizmlari, aholi muammolarini manzilli hal etishdagi samaradorligi hamda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta'siri o'rganilgan. Shuningdek, mahallabay ishlash tizimining kambag'allikni qisqartirish, bandlikni ta'minlash, ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirish va fuqarolarning davlat boshqaruvidagi ishtirokini kuchaytirishdagi roli ilmiy jihatdan yoritilgan. Tadqiqot natijalari mahallabay ishlash tizimining zamonaviy ijtimoiy boshqaruvning innovatsion modeli sifatida shakllanib borayotganligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Yangi O'zbekiston, mahallabay ishlash tizimi, mahalla instituti, ijtimoiy boshqaruv, fuqarolik jamiyati, mahalla yettiligi, ijtimoiy xizmatlar, bandlik, kambag'allikni qisqartirish, institutsional islohotlar.

МАХАЛЛИНСКАЯ СИСТЕМА РАБОТЫ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ: КАК НОВАЯ МОДЕЛЬ СОЦИАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ

Аннотация

В данной статье анализируются роль и значение системы работы по принципу «махаллабай» в условиях Нового Узбекистана как новой модели социального управления. Исследуются институциональные основы данной системы, механизмы взаимодействия государственных органов и институтов гражданского общества на уровне махалли, а также её эффективность в адресном решении социальных проблем населения. Особое внимание уделяется влиянию системы на сокращение бедности, обеспечение занятости населения, повышение качества социальных услуг и расширение участия граждан в процессах государственного управления. Результаты исследования свидетельствуют о том, что система «махаллабай» становится инновационной формой социального управления, направленной на повышение эффективности государственного и общественного взаимодействия.

Ключевые слова: Новый Узбекистан, система махаллабай, институт махалли, социальное управление, гражданское общество, махаллинская семёрка, социальные услуги, занятость, сокращение бедности, институциональные реформы.

THE MAHALLA-BASED WORKING SYSTEM IN NEW UZBEKISTAN: AS A NEW MODEL OF SOCIAL GOVERNANCE

Annotation

This article examines the role and significance of the mahalla-based working system in New Uzbekistan as a new model of social governance. The study analyzes the institutional foundations of this system, mechanisms of cooperation between state authorities and civil society institutions at the mahalla level, and its effectiveness in addressing local social issues. Particular attention is paid to the system's contribution to poverty reduction, employment promotion, improvement of social services, and enhancement of citizen participation in governance processes. The findings indicate that the mahalla-based working system is evolving into an innovative model of social governance that strengthens the effectiveness of public administration and community engagement.

Key words: New Uzbekistan, mahalla-based working system, mahalla institution, social governance, civil society, mahalla seven, social services, employment, poverty reduction, institutional reforms.

Kirish. Bugungi kunda Yangi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli demokratik islohotlarning muhim yo'nalishlaridan biri davlat boshqaruvi tizimini xalq manfaatlariga yanada yaqinlashtirish, aholi muammolarini manzilli hal etish va hududlarni kompleks rivojlantirishdan iboratdir. Shu nuqtai nazardan, mahalla institutining jamiyat hayotidagi o'rni va ahamiyatini oshirish, uni fuqarolar va davlat o'rtasidagi samarali ijtimoiy ko'prik sifatida rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan biriga aylandi.

So'nggi yillarda mamlakatimizda "Inson qadri uchun" tamoyili asosida aholi bilan ishlashning yangi mexanizmlari joriy etildi. Xususan, mahallabay ishlash tizimining yo'lga qo'yilishi fuqarolarning kundalik muammolarini aniqlash, ularni o'z vaqtida bartaraf etish, kambag'allikni qisqartirish,

aholi bandligini ta'minlash hamda ijtimoiy himoya samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Ushbu tizim davlat organlarining faoliyatini hududlar kesimida muvofiqlashtirish, manzilli yondashuv asosida ishlash va jamoatchilik nazoratini kuchaytirish imkoniyatlarini kengaytirdi.

Mahallabay ishlash tizimi an'anaviy boshqaruv usullaridan farqli ravishda aholi ehtiyojlarini bevosita joylarda o'rganish, mavjud muammolarni sektorlararo hamkorlik asosida hal etish va mahallalarning ichki salohiyatidan samarali foydalanishga qaratilganligi bilan ahamiyatlidir. Mazkur tizimda mahalla raisi, hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli va profilaktika inspektori kabi subyektlarning

o'zaro hamkorligi ijtimoiy boshqaruvning yangi modelini shakllantirmoqda.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, zamonaviy boshqaruv tizimlarida markazlashgan boshqaruv bilan bir qatorda mahalliy darajadagi ishtirokchilik boshqaruvi, fuqarolik jamiyati institutlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash va aholining qarorlar qabul qilishdagi ishtirokini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu ma'noda, O'zbekistonda joriy etilgan mahallabay ishlash tizimi milliy boshqaruv tajribasining o'ziga xos innovatsion modeli sifatida e'tirof etilmoqda.

Adabiyotlar tahlili va tadqiqot metodologiyasi.

Mahalliy boshqaruv tizimi va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish institutlari faoliyatini takomillashtirish masalalari ko'plab xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy tadqiqotlarida muhim o'rin egallaydi. Xususan, mahalliy o'zini o'zi boshqarish, ijtimoiy sheriklik, fuqarolik jamiyati institutlari hamda ishtirokchilik boshqaruvi masalalari R. Putnam, A. Torkvil, J. Stiglits, M. Kastels kabi olimlarning ilmiy qarashlarida keng yoritilgan. Ular mahalliy hamjamiyatlarning rivojlanishi, fuqarolarning ijtimoiy faolligi va davlat boshqaruvidagi ishtirokining demokratik taraqqiyotdagi ahamiyatini ilmiy asoslab berganlar.

O'zbekistonlik olimlar tomonidan ham mahalla institutining ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy hayotdagi o'rni, uning fuqarolik jamiyatini rivojlantirishdagi ahamiyati keng tadqiq etilgan. Xususan, A. Saidov, U. Jo'rayev, Q. Nazarov, M. Qirg'izboyev, Sh. Pakhrutdinov va boshqa tadqiqotchilar tomonidan mahalla institutining huquqiy asoslari, boshqaruv mexanizmlari va jamiyat taraqqiyotidagi o'rni yuzasidan ilmiy izlanishlar olib borilgan. Ushbu tadqiqotlarda mahalla fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi sifatida demokratik institutlarning muhim bo'g'ini ekanligi ta'kidlangan.

So'nggi yillarda Yangi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida mahallabay ishlash tizimi alohida ilmiy qiziqish uyg'otmoqda. Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan aholi muammolarini mahallaning o'zida hal etish, kambag'allikni qisqartirish, bandlikni ta'minlash va manzilli ijtimoiy xizmatlar ko'rsatishga qaratilgan yondashuvlar yangi boshqaruv modelining nazariy va amaliy asoslarini shakllantirmoqda. Bu boradagi normativ-huquqiy hujjatlar hamda ilmiy tadqiqotlarda mahallabay ishlash tizimining institutsional xususiyatlari, boshqaruv samaradorligi va ijtimoiy natijalari tahlil qilinmoqda.

Mavzuga oid ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, mahalla institutining tarixiy shakllanishi va rivojlanish bosqichlari yetarli darajada o'rganilgan bo'lsa-da, mahallabay ishlash tizimining zamonaviy ijtimoiy boshqaruv modeli sifatidagi xususiyatlari, uning davlat va jamiyat o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirishdagi o'rni hamda ijtimoiy muammolarni hal etishdagi amaliy samaradorligi bo'yicha tadqiqotlar hali ham chuqur ilmiy tahlilni talab etadi.

Tadqiqotni amalga oshirish jarayonida tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, institutsional tahlil, analiz va sintez, induksiya va deduksiya, statistik ma'lumotlarni umumlashtirish hamda ijtimoiy-falsafiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Tizimli yondashuv orqali mahallabay ishlash tizimining tarkibiy elementlari va ularning o'zaro bog'liqligi o'rganildi. Qiyosiy tahlil yordamida an'anaviy boshqaruv mexanizmlari bilan yangi mahallabay ishlash tizimining o'ziga xos jihatlari solishtirildi. Institutsional tahlil asosida esa mahalla institutining ijtimoiy boshqaruvdagi funksiyalari, vakolatlari va samaradorligi baholandi.

Shuningdek, tadqiqotning empirik bazasini O'zbekiston Respublikasining qonunlari, Prezident farmon va qarorlari, hukumat hujjatlari, statistika ma'lumotlari, ilmiy maqolalar hamda mavzuga oid monografiyalar tashkil etdi. Mazkur metodologik yondashuvlar tadqiqot mavzusining

nazariy va amaliy jihatlarini kompleks ravishda yoritish imkonini berdi.

Natijalar va muhokama. Yangi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ma'muriy va institutsional islohotlar jarayonida mahallabay ishlash tizimi davlat boshqaruvining quyi bo'g'inlarini takomillashtirishga qaratilgan muhim mexanizmlardan biri sifatida shakllandi. Mazkur tizimning joriy etilishi aholining ijtimoiy-iqtisodiy muammolarini manzilli hal etish, davlat xizmatlari sifatini oshirish hamda fuqarolarning davlat boshqaruvidagi ishtirokini kuchaytirish imkonini bermoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, avvalgi boshqaruv amaliyotida hududlarda mavjud muammolar to'g'risidagi ma'lumotlar yuqori tashkilotlarga yetib borgunga qadar ma'lum vaqt talab qilingan bo'lsa, mahallabay ishlash tizimi ushbu jarayonni sezilarli darajada tezlashtirdi. Endilikda muammolar bevosita mahallalar kesimida o'rganilib, ularni bartaraf etish bo'yicha aniq manzilli chora-tadbirlar ishlab chiqilmoqda. Natijada aholi murojaatlarining ko'rib chiqilish sifati va tezkorligi oshib, davlat organlariga bo'lgan ishonch mustahkamlanmoqda.

Mahallabay ishlash tizimining muhim jihatlaridan biri kambag'allikni qisqartirish va aholi bandligini ta'minlashga qaratilgan faoliyat hisoblanadi. Mahallalarda faoliyat yuritayotgan hokim yordamchilari tomonidan oilalarning iqtisodiy holati o'rganilib, ularning ehtiyojlari va imkoniyatlaridan kelib chiqib, tadbirkorlikni rivojlantirish, kasb-hunarga o'qitish va imtiyozli kreditlar ajratish mexanizmlari yo'lga qo'yildi. Bu esa fuqarolarning daromad manbalarini kengaytirish va ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarni qo'llab-quvvatlash samaradorligini oshirdi.

Tadqiqot natijalari mahallabay ishlash tizimining yana bir muhim afzalligi ijtimoiy hamkorlikning kuchayishida namoyon bo'layotganligini ko'rsatadi. Mahalla raisi, hokim yordamchisi, xotin-qizlar faoli, yoshlar yetakchisi va profilaktika inspektoridan iborat hamkorlik tizimi hududdagi mavjud muammolarni kompleks yondashuv asosida hal etishga xizmat qilmoqda. Bunday integratsiyalashgan faoliyat natijasida yoshlar bandligini ta'minlash, xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash, huquqbuzarliklarning oldini olish va ijtimoiy himoya choralarini amalga oshirish imkoniyatlari kengaydi.

Shuningdek, mahallabay ishlash tizimi fuqarolik jamiyati institutlarining rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Fuqarolarning mahalla hayotidagi faolligi ortib, jamoatchilik nazorati elementlari kuchaymoqda. Aholining muammolarni hal etish jarayonlarida bevosita ishtirok etishi boshqaruvning ochiqligi va shaffoqligini ta'minlashga xizmat qilmoqda. Bu esa demokratik boshqaruv tamoyillarining amaliyotga izchil tatbiq etilishida muhim omil hisoblanadi.

O'tkazilgan tahlillar asosida mahallabay ishlash tizimining ijtimoiy boshqaruvning yangi modeli sifatidagi quyidagi ustunliklari aniqlandi:

- aholi muammolarini manzilli aniqlash va tezkor hal etish imkoniyatining yaratilishi;
- davlat organlari faoliyatining samaradorligi va natijadorligining oshishi;
- kambag'allikni qisqartirish hamda aholi bandligini ta'minlash mexanizmlarining takomillashuvi;
- fuqarolarning davlat va jamiyat boshqaruvidagi ishtirokining kengayishi;
- mahalliy darajada ijtimoiy sheriklik va jamoatchilik nazoratining kuchayishi;
- hududlarni kompleks rivojlantirish bo'yicha aniq maqsadli dasturlarni amalga oshirish imkoniyatining kengayishi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mahallabay ishlash tizimi nafaqat mahalliy muammolarni hal etish vositasi,

balki davlat boshqaruvini modernizatsiya qilish, fuqarolarning ijtimoiy faolligini oshirish va inson manfaatlarini ta'minlashga qaratilgan innovatsion boshqaruv modeli sifatida ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu tizimning izchil takomillashtirilishi Yangi O'zbekistonda samarali, ochiq va xalqparvar boshqaruv tizimini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Yangi O'zbekistonda joriy etilgan mahallabay ishlash tizimi davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni yangi bosqichga olib chiqqan zamonaviy ijtimoiy boshqaruv modelidir. Mazkur tizim aholi muammolarini bevosita yashash hududida aniqlash va ularni manzilli hal etish imkoniyatini yaratib, boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Tahlillar asosida mahallabay ishlash tizimining asosiy afzalliklari sifatida davlat organlari faoliyatining aholiga yaqinlashgani, fuqarolarning boshqaruv jarayonlaridagi ishtiroki kengaygani, kambag'allikni qisqartirish va bandlikni ta'minlash bo'yicha manzilli mexanizmlar shakllangani hamda ijtimoiy xizmatlar sifati oshganligini qayd etish mumkin. Ayniqsa, mahalla raisi, hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli va profilaktika inspektori o'rtasidagi hamkorlik tizimi mahalliy muammolarni kompleks yondashuv asosida hal etish imkonini bermoqda.

Tadqiqot davomida mahallabay ishlash tizimining fuqarolik jamiyatini rivojlantirish, jamoatchilik nazoratini kuchaytirish va hududlarni barqaror rivojlantirishdagi ahamiyati ham aniqlandi. Ushbu tizim fuqarolarning ijtimoiy faolligini oshirish, davlat organlariga bo'lgan ishonchni mustahkamlash hamda boshqaruvning ochiqlik va shaffoflik tamoyillarini qaror toptirishga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, mahallabay ishlash tizimi faoliyatini yanada takomillashtirish maqsadida mahallalardagi raqamli boshqaruv mexanizmlarini keng joriy etish, mas'ul xodimlarning kasbiy salohiyatini oshirish, jamoatchilik nazorati institutlarini rivojlantirish hamda mahallalarning iqtisodiy mustaqilligini kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarni izchil davom ettirish maqsadga muvofiqdir.

Umumiy xulosa shuki, mahallabay ishlash tizimi Yangi O'zbekistonda inson manfaatlarini ta'minlash, ijtimoiy adolatni qaror toptirish va samarali davlat boshqaruvini shakllantirishning muhim omili sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur tizimning izchil rivojlantirilishi mamlakatning demokratik taraqqiyoti va fuqarolik jamiyati institutlarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 464 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik – milliy g'oyamizning poydevoridir. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 312 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-son Farmoni. 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF–158-son Farmoni. O'zbekiston – 2030 strategiyasi to'g'risida.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 3-dekabrda PF–29-son Farmoni. Mahallada tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini ta'minlash va kambag'allikni qisqartirish masalalari bo'yicha hokim yordamchilari faoliyatini tashkil etish to'g'risida.
6. O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2013 (o'zgartirish va qo'shimchalar bilan).
7. O'zbekiston Respublikasining "Jamoatchilik nazorati to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2018.
8. Saidov A.X. Fuqarolik jamiyati va demokratik davlat qurish nazariyasi. – Toshkent: Adolat, 2020. – 286 b.
9. Nazarov Q.N. Qadriyatlar falsafasi. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2018. – 312 b.
10. Jo'rayev U.A. Mahalla: kecha va bugun. – Toshkent: Akademnashr, 2019. – 224 b.
11. Pakhrutdinov Sh.I. Fuqarolik jamiyati institutlari va ijtimoiy taraqqiyot. – Toshkent: Tafakkur, 2020. – 248 b.
12. Qirg'izboyev M.Q. O'zbekistonda fuqarolik jamiyatini shakllantirishning dolzarb masalalari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019. – 276 b.
13. Musurmonova O. Fuqarolik jamiyati va ijtimoiy faollik masalalari. – Toshkent: Fan, 2021. – 240 b.
14. To'rayev B.O. Mahalla institutining ijtimoiy taraqqiyotdagi o'rni. – Toshkent: Ma'naviyat, 2020. – 198 b.
15. Yuldashev K.K. Zamonaviy boshqaruv va mahalliy o'zini o'zi boshqarish tizimi. – Toshkent: Tafakkur Bo'stoni, 2022. – 256 b.
16. G'aniyev E. Yoshlarda axloqiy inqiroz kuchayishida ommaviy axborot vositalarining roli //Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук Actual Problems of Humanities and Social Sciences. – 2025. – T. 5. – №. 5. – С. 245-248.